

Yaşlı Dostu Dijital Ekosistem Oluşturmak

Building an Age-Friendly Digital Ecosystem

Neves, B. B. & Vetere, F. (Eds.). (2019). *Ageing and emerging digital technologies*. Singapore: Springer.

İrem Buselay Özer¹ 

Anahtar Kelimeler: yaşlanma, yaşlılık, geronteknoloji, dijital teknoloji, entegrasyon

Keywords: aging, agedness, gerontechnology, dijital technology, entegration

Modern toplumların hızla artan yaşlı nüfusunun yaşlılığı bir gündem haline getirdiği yadsınamaz bir gerçektir (Birleşmiş Milletler, 2023). Bu yüzden son yıllarda yaşlılık akademide, politikada ve sosyal hayatta daha çok konuşulur ve yazılır hale geldi. Sağlıklı yaşlanma, aktif yaşam, uzun ömürlülük gibi kavramlar hızla gündelik yaşamın lügatine giren ve bireylerin bir takım ‘sağlıklı alışkanlıklar’ kazanmaya çalıştıkları bir durum oldu. Bu farkındalık bireyler ve toplum nezdinde olumlu olsa da hızla gelişen ve hayatımızın her alanında bizlere eşlikçi olan teknolojinin bu bağlamdan ayrı düşünülmesi eksik olur. Bu yüzden yaşlanma ve teknoloji kavramlarını birlikte düşünmek, bu iki olgunun birbirini nasıl etkileyeceğini ve ne tür gelişmeler ortaya çıkaracağını titizlikle incelemek oldukça önemlidir. Halihazırda bu konuya yönelmiş ve çalışmalar yapan araştırmacılar ve şirketler olmakla birlikte, henüz ilerleme yolunda olan bir alan üzerine yazdığımı söylemek yanlış olmaz. Bu yazımda yaşlılık ve teknoloji bağlamına geniş bir çerçeve sunmak ve son dönem yapılan çalışmaları aktarmak amacıyla 2019 yılında yayımlanmış olan, editörlüğünü Barbara Barbosa Neves ve Frank Vetere’in yapmış olduğu Yaşlanma ve Dijital Teknoloji (*Ageing and Digital Technology*) kitabını inceleyeceğim. Kitap toplamda dört parçadan oluşmakta ve her parçada üç ila beş arasında değişen bölümler bulunmaktadır. Her bölümü farklı

¹ Sorumlu yazar: İrem Buselay Özer (Arş. Gör.), Halic Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji (İngilizce) Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: iremozer@halic.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9869-6103

Atf: Özer, İ. B. (2024). Yaşlı dostu dijital ekosistem oluşturmak [B. B. Neves & F. Vetere'nin "Ageing and Emerging Digital Technologies" adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 2(1), 115-118. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0027>

üniversitelerden akademisyenlerin yazdığını ve içeriğin bilimsel araştırmaların derlemesi ve değerlendirmesi şeklinde olduğu bilgisini de vermek gerekir. Birinci bölüm yaşlılık teorileri ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin birleşimi; ikinci bölüm metodolojik yaklaşımlar, üçüncü bölüm etik yaklaşımlar ve son bölüm vaka çalışmaları üzerine yazılmış. Kitabın genel amacı teknoloji ve yaşlanma konusunda disiplinler arası bir perspektif ile dijital teknolojilerin tasarımının, değerlendirmesinin ve benimsenmesinin paylaşılması.

Birinci kısım, beş bölümden oluşmakta ve yaşlılık kavramının dijital teknolojilerdeki işlevselliği tartışılmakta. Bölüm dörtte yazar Alexander Peine tarafından alana dair bir eleştiri söz konusu. Sosyal bilimlerin teknolojik gelişmelere entegrasyonunun yavaş kaldığını ve daha çok eleştirel bir düzlemde durduğunu bildirmekte Peine. Gerontoloji ve geronteknoloji çalışmalarının alana ihtiyacı olan teorik ve ampirik içeriği kazandırmakta eksik kaldığı yönünde bir tarafta duruyor. Bu duruma karşılık çalışmaların ilerlemesi niyetiyle bölüm içinde verdiği birkaç öneri var. Yaşlı bireyler için dijital tasarımlar geliştirirken yaş ayrımcılığından uzak durmak, bu işlemlere yaşlı bireyleri dahil etmek, onların fikirlerini almak ve belki de köklü bir yenilik olacak şekilde geronteknoloji alanının yeniden kavramsallaştırılması gerektiğini belirtmiş. Kitabın tümünü okuduktan sonra kişisel olarak Alexander Pein'a katılmakla birlikte bu hususu yalnızca akademinin omuzlarına atmanın fazla taraflı olacağı görüşündeyim. Bölüm üçte özellikle yaşlı bireylerin sosyal izolasyonlarını azaltmak ve sosyal izolasyon sonucunda ortaya çıkabilecek depresif hislerden uzaklaşmaları, sosyal hayata entegre olabilmeleri adına, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) (Information and Communication Technologies; ICT) yaygınlaştırılmasına yönelik görüşlerin üzerinde durulmuş. BİT'in yaşlı bireyler arasında yaygın olmamasını dijital eşitsizlik perspektifinden yorumlayan yazarlar bu duruma dair dört neden sunmuş. Bunlar sırasıyla, cihaza ulaşım eksikliği, beceri kazanımı eksikliği, (cihaz) kullanım becerisi eksikliği ve bilişsel zorlanmalardır. Bu engelleri aşmak amacıyla BİT'i yaşlıların hayatına adapte etmeyi yordayan faktörleri araştıran modellerde genel olarak algılanan kullanım kolaylığı, algılanan yararlılık ve bilişsel becerilerin üstünde durulmuş. Fakat alanyazındaki karışık bulguların bu bölümü okuyucu için hayli zorlaştırdığını söylemem gerekir. Özellikle alan dışından birinin çıkarım yapma olasılığını düşüren ve dördüncü bölümdeki eleştirileri de haklı çıkaran bir okuma tecrübesi oldu. Beşinci bölümde ise BİT'in çeşitli dizayn ve kullanımı ile yaşlıların sosyal hayatına entegrasyon yolları tartışılmış. Bu bölümde verilen bir BİT kullanımı örneği epey çarpıcı. Yaşlıların, aileleri ile yakın iletişimini sürdürmeyi amaçlayan, ekrandaki el sallama işareti basıldığında direkt olarak karşıdaki kişiye 'seni düşünüyorum' mesajı gönderen bir uygulama tasarlanmış. Fakat 2 aylık süre sonucunda aile üyelerinin çoğunlukla mesajlara geri dönmediği tespit edilmiş. Bu örnek çalışma, akademi ve özel sektörün incelemeye çalıştığı makro etkenlerin yanında ailelerin katılımı gibi mikro etkilerin de planlanan müdahale çalışmalarında göz ardı edilmemesi gerektiğini gösteren önemli bir veri.

İkinci kısımda ise yaşlılar için uygun teknolojik tasarımlar yapılırken metodolojik olarak nelere dikkat edilmesi gerektiği üzerine durulmuş. Yedinci bölümdeki bahsi geçen kullanıcı merkezli tasarım, kullanım kolaylığı ve öğrenilebilirlik açısından önemli olmakla beraber yaşlıların onların yaşam kalitesini arttırmaya yönelik yapılan bu müdahalelere karşı yabancı ya da dışlanmış hissetmemeleri için de önemli duruyor. Özellikle yaşlılarla beraber çalışırken ortak keşif öğrenimi metodunun kullanılmasına yönelik bir yönlendirme söz konusu bölümde. Bu, gelecekte yapılacak çalışmalar için önemli bir metodolojik kaynak sunumu olmuş. Fakat söylemek gerekir ki verilen örnek çalışmalar maalesef az sayıda örneklem üzerinden yapılmış ve bu durum genelleme yapma gücümüzü kısıtlıyor. Bölümün bizlere gösterdiği bir başka gerçek yaşlılarla yapılan büyük ölçekli çalışmalara duyulan ihtiyaç. Son olarak dördüncü kısımda yer alan, yaşlıların hayat kalitesini arttırmak, sosyal izolasyonu azaltmak amacıyla tasarlanmış iki farklı uygulamanın değerlendirmesini yapacağım. Birinci uygulama, *Gymcentral* isiminde sanal bir grup egzersiz uygulaması. Dışarı çıkamayan yaşlıların spor salonu deneyimi elde etmelerini ve yaşlarına uygun egzersiz yapmalarını sağlayan bu uygulama, fikir olarak faydalı olmakla birlikte, katılımın avatar üzerinden olması yaşlıların yabancı hissedebileceği ve sosyalleşmekte zorlanabileceği bir deneyim oluşturabilir. Çalışmanın sonucunda, yorumuma benzer şekilde, yaşlıların sohbet etmeleri için oluşturulmuş sanal giyinme odasında beklenenden daha düşük seviyede iletişime geçildiği tespit edilmiş. İkinci uygulama ise yaşlıların tablet kullanarak eski yerleşim yerlerinin şu anki hallerini bulmaya çalıştıkları, takım arkadaşı olarak bir gencin eşlikçi olduğu *Stroll Around Yesterday* isiminde bir oyun. Bu oyunun yaşlıları dışarıda sosyalleştirmek, tablet kullanımı sayesinde GPS ya da genel uygulamalara dair kullanım becerilerini geliştirmek ve nesiller arası iletişimi arttırmak gibi birçok olumlu etki sunduğu söylenebilir. Fakat aktivitenin belli aralıklarla devam ettirilmemesi sürdürülebilirliği konusunda soru işaretleri oluşturuyor.

Genel hatlarıyla kitap yaşlılık ve dijital teknoloji yetkinliği ilişkisine teorik ve uygulama alanından bakıp, bizlere güncel bir kaynak sunmayı başarıyor. Bölümlerin farklı kişilerce yazılmasına karşın biçim ve okuma kalitesi bakımından farklılık yaratmaması okuma tecrübesini kolaylaştırıyor ve editörlerin titiz çalışmasını gösteriyor. Kitabın kavramlar hakkında çizdiği çerçeve yapılan bilimsel çalışmalar ve alanyazındaki teoriler üzerinden kurulmuş. Fakat güncel çalışmaların çoğunun düşük örneklem sayısı ile yapılmış olması maalesef ki genelleme yapma gücümüzü kısıtlıyor. Bunun yanında kitapta sıklıkla vurgulanan yaşlıların homojen bir grup olmadığı, kültür ve sosyoekonomik düzey gibi birçok etkenin yaşlılarla çalışırken göz ardı edilmemesi gerektiği uyarısı verilen örnek araştırmaların örneklem çeşitliliği kısıtlılığı ile çelişmekte. Bu yüzden okuyucu tam olarak farklı gruplara mensup yaşlı bireylerle çalışırken nelere dikkat etmesi gerektiğine dair birinci elden bilgi almakta zorlanıyor. Kitabın ulaşmayı amaçladığı okur profilinin akademik çevre olduğunu yazılış şekline tahmin edebiliriz. Fakat yaşlılık alanında çalışmak isteyen bir araştırmacı okuduğu çalışmaların takip

çalışmaları (follow-up studies) olmaması ya da yaşlıların sürece dahil edilmesi teorik zeminde desteklenirken, yapılan çalışmaların sonrasında çalışmaya katılan yaşlı bireylerle kalitatif bir çalışma yapılmadan yalnızca ölçek bazında ilk ve son test farklılıklarının karşılaştırılmasına yönelik araştırmalarla karşılaşacağı için alana dair tam bir hakimiyet kurma konusunda zorlanacaktır. Bu eksikliğin direkt olarak kitabın sunmakta başarısız olduğu bir husus olmaktan çok alanyazındaki ihtiyaçtan kaynaklandığı belirtmeden geçmek olmaz. Fakat kitabın başarısız olduğu bir noktadan bahsetmek gerekirse, biçimi sebebiyle kaçırmakta olduğu özel sektör okuyucuları olduğunu söyleyebilirim. Daha kapsayıcı bir dil ve içerikle özel sektör mensubu yaşlılık ve dijital teknoloji konusunda çalışmak isteyen iş kolundan insanların yararlanabileceği bir kaynak olarak alanyazına katkı sunması kuvvetle muhtemel olan bu kitap kendini akademik çevre okuyucuları ile sınırlamış gibi gözüküyor. Tam da burada kitabın içeriğine dair bir başka eleştiri getirmek gerekirse o da kitapta yaşlılık ve dijital teknoloji edinimi proje iş birliklerine yer verilmeyişidir. Yaşlıların bilgi ve iletişim teknolojilerini yaygın olarak kullanmaya başlamaları kolektif bir çaba ve iş birliği ile mümkün olacaktır. Bu yüzden akademi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve belediyeler gibi kamu kuruluşlarının bir araya gelmesi önem arz etmektedir. Fakat kitapta bu hususa dair ışık olacak bir örnek veyahut saha çalışmalarını planlamak, yürütmek ve sürekliliğini sağlamak konusunda içerik yer almamaktadır. Bu hususun gelecek kaynaklarda içeriğe eklenmesinin yapılacak uygulamaları arttıracığı görüşündeyim.

Kaynakça

United Nations. (2023). *World social report 2023: Leaving no one behind in an ageing world*. <https://desapublications.un.org/publications/world-social-report-2023-leaving-no-one-behind-ageing-world>